

۲۱۶۹ ۷۸۰
۱۴۰۰ ۴/۲۰

نظام ثبت شرکت‌های تجاری در آینه حق دسترسی به اطلاعات

www.ketab.ir

تألیف

دکتر نسرین طباطبائی حصارى

استادیار دانشکده حقوق و علوم سیاسى دانشگاه تهران

سروش صفى‌زاده

دانشجوی دکتری حقوق خصوصى دانشگاه تهران (پردیس فارابى)

شماره مسلسل ۱۰۶۸۲

شماره انتشار ۴۳۸۷

انتشارات دانشگاه تهران

سرشناسه	طباطبائی حساری، نسرين، ۱۳۶۱-
عنوان و نام پدیدآور	نظام ثبت شرکت‌های تجاری در آینه حق دسترسی به اطلاعات/ تألیف نسرين طباطبائی حساری، سروش صفی‌زاده.
مشخصات نشر	تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	۱۵۸ ص: مصور، جدول.
فروست	انتشارات دانشگاه تهران؛ شماره انتشار ۴۳۸۷.
شابک	978-964-03-0168-5
وضعیت فهرست‌نویسی	فیبا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۱۳۳-۱۵۴.
یادداشت	نماینه.
یادداشت	شرکت‌ها-- ثبت.
یادداشت	Corporations-Registration
موضوع	شرکت‌ها-- ایران-- ثبت.
موضوع	Corporations-Registration -- Iran
موضوع	آزادی اطلاعات Freedom of Information
موضوع	آزادی اطلاعات-- ایران Iran-- Freedom of Information
شناسه افزوده	صفی‌زاده، سروش، ۱۳۷۴
شناسه افزوده	دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات. University of Tehran, Press.
رده‌بندی کنگره	۱۴۰۰ ۱۳۹۳/۲۵ HD
رده‌بندی دیوپی	۳۳۷.۳
شماره کتابشناسی ملی	۷۸۱۶۶۱۱۸

این کتاب مشمول قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان است. تکثیر کتاب به هر روش اعم از فتوکپی، ریسوگرافی، تهیه فایل‌های pdf، لوح فشرده، بازنویسی در وبلاگ، سایت‌ها، مجله‌ها و کتاب، بدون اجازه کتبی ناشر مجاز نیست و موجب پیگرد قانونی می‌شود و تمامی حقوق برای ناشر محفوظ است.
(این کتاب با کاغذ حمایتی به چاپ رسیده است.)

عنوان: نظام ثبت شرکت‌های تجاری در آینه حق دسترسی به اطلاعات

تألیف: دکتر نسرين طباطبائی حساری - سروش صفی‌زاده

ویرایش ادبی: عاطفه فتحی

نوبت چاپ: اول

تاریخ انتشار: ۱۴۰۰

شمارگان: ۱۰۰ نسخه

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

چاپ و صحافی: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

«مسئولیت صحت مطالب کتاب با مؤلفان است»

بها: ۴۷۰۰۰۰ ریال

خیابان کارگر شمالی - خیابان شهید فرشی مقدم - مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

پست الکترونیک: press@ut.ac.ir - تارنما: <http://press.ut.ac.ir>

بخش و فروش: تلفکس ۸۸۳۲۸۷۱۲

فهرست مطالب

پیشگفتار	ذ
مقدمه	ز

بخش اول - مبانی تأسیس و تکامل نظام ثبت شرکت‌های تجاری	۱
فصل اول - مبانی اقتصادی؛ دکترین «نحوه مداخله دولت در اقتصاد» و نقش آن در شکل‌گیری و تکامل نظام ثبت شرکت‌ها	۳
مبحث اول: لیبرالیسم؛ خاستگاه نظام ثبت شرکت‌ها	۴
گفتار اول: استثنایی بودن شخصیت حقوقی؛ مبانی برای ظهور نظریه تأسیس شرکت به موجب ثبت	۵
گفتار دوم: تأسیس حق دسترسی به اطلاعات ثبتی؛ جایگزینی برای سازوکارهای منسوخ نظارتی	۸
مبحث دوم: دولت رفاه؛ افزایش حجم اطلاعات ثبت‌شده در جهت برقراری تقارن اطلاعاتی	۹
گفتار اول: نارسایی بازار در حوزه تقارن اطلاعات	۱۰
گفتار دوم: شناسایی و تحلیل سیاست دولت رفاه در برقراری تقارن اطلاعاتی	۱۳
مبحث سوم: دولت تنظیمی؛ کاهش دهنده هزینه دسترسی به اطلاعات	۱۵
گفتار اول: لزوم عبور از دولت رفاه و هزینه گزاف دسترسی به اطلاعات	۱۵
گفتار دوم: سیاست‌های دولت تنظیمی در کاهش هزینه دسترسی به اطلاعات	۱۶
بند اول: کاهش هزینه در بعد کمی	۱۷
بند دوم: کاهش هزینه در بعد کیفی	۱۸

فصل دوم - مبنای حقوقی؛ برقراری تعادل میان «لزوم دسترسی به اطلاعات» و «حفاظت از محرمانگی»	۱۹
مبحث اول: لزوم دستیابی به اطلاعات شرکت‌های تجاری از سوی ذی‌نفعان	۲۰
گفتار اول: شناسایی مفهوم «ذی‌نفع» در حقوق شرکت‌های تجاری	۲۰
بند اول: ذی‌نفعان درون شرکتی	۲۱
بند دوم: ذی‌نفعان برون شرکتی	۲۲
گفتار دوم: مبنای لزوم دسترسی به اطلاعات شرکت تجاری از سوی ذی‌نفعان	۲۳

- مبحث دوم: لزوم حفاظت از محرمانگی در جهت تأمین منافع سهام‌داران ۲۴
- گفتار اول: شناسایی مفهوم محرمانگی در شرکت‌های تجاری ۲۵
- بند اول: حریم شخصی؛ مصداق محرمانگی در شرکت‌های «مدل نماینده خصوصی» ۲۵
- الف- نظریه‌های مربوط به حریم شخصی شرکت‌های تجاری ۲۷
- ب- دکتترین پذیرفته‌شده ۳۰
- بند دوم: اسرار تجاری؛ مصداق محرمانگی در شرکت‌های مدل «بازیگر عمومی» ۳۲
- الف- ارکان اسرار تجاری ۳۳
- ب- اختصاص اسرار تجاری به شرکت‌های «مدل بازیگر عمومی» ۳۶
- گفتار دوم: مبنای لزوم حفاظت از محرمانگی به نفع سهام‌داران ۳۶
- مبحث سوم: شناسایی راهکارهای حل تعارض منافع و اتخاذ راهکار کارآمد ۳۷
- گفتار اول: راهکارهای حل تعارض منافع ۳۸
- بند اول: مدل آزادی اطلاعات ۳۸
- بند دوم: مدل آزادی قراردادی ۴۰
- بند سوم: مدل حق دسترسی به اطلاعات ثبت‌شده ۴۱
- الف- «اطلاعات مرجع» مربوط به شرکت تجاری ۴۲
- ب- «اطلاعات مالی و اقتصادی» مربوط به شرکت تجاری ۵۳
- گفتار دوم: شناسایی مدل کارآمد حل تعارض در ظرف حقوق شرکت‌ها ۵۵
- بند اول: کارآمدی و کاربرد آن در حقوق و اقتصاد ۵۵
- بند دوم: هدف‌شناسی حقوق شرکت‌ها ۵۷
- بند سوم: تحلیل مدل‌ها ۵۷
- بخش دوم - طبقه بندی نظام‌های ثبت شرکت‌ها ۶۱
- فصل اول - اقسام نظام ثبت شرکت‌های تجاری براساس «مبانی اقتصادی» ۶۳
- مبحث اول: معرفی نظام‌ها ۶۳
- گفتار اول: نظام‌های اداری (نظام‌های مبتنی بر ثبت اطلاعات هویتی یا مرجع) ۶۳
- بند اول: مبانی تاریخی تشکیل نظام اداری ثبت ۶۴
- بند دوم: مبانی حقوقی و اقتصادی نظام اداری ثبت ۶۶
- الف- لزوم عملکرد پله‌ای و تکاملی نظام ثبتی ۶۶
- ب- مقررات پیچیده ثبت اولیه شرکت و تغییرات پس از آن ۶۷

ج- شرایط مبتنی بر لیبرالیسم اقتصادی.....	۶۷
د- تلاقی محور لیبرالیسم و فرمالیسم در ثبت «اطلاعات مرجع».....	۶۸
گفتار دوم: نظام‌های مراقبتی (نظام مبتنی بر افزایش حجم اطلاعات).....	۶۹
بند اول: مبنای تاریخی تشکیل نظام مراقبتی.....	۶۹
الف- الگوی بسته (مبتنی بر تئوری سازمان شرکت‌ها).....	۷۰
ب- الگوی باز (مبتنی بر تئوری مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها).....	۷۳
بند دوم: مبنای حقوقی و اقتصادی تشکیل نظام مراقبتی.....	۷۴
گفتار سوم: نظام‌های صرفه جو (نظام‌های مبتنی بر کاهش هزینه اطلاعات با استفاده از فناوری اطلاعات).....	۷۵
بند اول: مبنای تشکیل نظام صرفه جو.....	۷۶
الف- مبنای تاریخی.....	۷۶
ب- مبنای حقوقی و اقتصادی.....	۷۶
بند دوم: معرفی اقسام نظام‌های صرفه جو و شناسایی مدل کارآمد.....	۷۷
الف- اقسام.....	۷۸
ب- شناسایی نظام کارآمد ثبت اطلاعات.....	۸۸
مبحث دوم: جایگاه نظام‌های ثبت شرکت‌ها در حقوق شرکت‌های تجاری ایران.....	۹۵
گفتار اول: نظام اداری.....	۹۶
بند اول: مبانی قانونی.....	۹۶
بند دوم: موانع تحقق.....	۹۷
گفتار دوم: نظام مراقبتی.....	۱۰۱
بند اول: الگوی مراقبتی بسته.....	۱۰۱
الف- مبانی قانونی.....	۱۰۱
ب- موانع تحقق.....	۱۰۳
بند دوم: الگوی مراقبتی باز.....	۱۰۵
الف- مبانی قانونی.....	۱۰۵
ب- موانع تحقق.....	۱۰۷
گفتار سوم: نظام صرفه جو.....	۱۱۰
بند اول: مبانی قانونی و شناسایی نوع نظام صرفه جو مدنظر مقنن.....	۱۱۰
بند دوم: موانع تحقق.....	۱۱۲

پیشگفتار

اجرای «نظام ثبت شرکت‌های تجاری» از اولین سال‌های پس از مشروطه به طور جدی مورد توجه قانون‌گذار ایران بوده و حتی پیش از تصویب قانون تجارت ۱۳۰۳-۱۳۰۴ نیز به آن توجه شده است. با وجود این درجه از اهمیت، ادبیات حقوقی کشورمان ایران در حوزه حقوق ثبت شرکت‌های تجاری ضعیف است و آثار مستقل نظری و علمی، که به تحلیل نظام مزبور پرداخته باشد، به‌ندرت دیده می‌شود. تحلیل حقوقی نظام ثبت شرکت‌های تجاری تنها به چند صفحه در کتب حقوق شرکت‌ها محدود می‌شود و آثاری که به طور اختصاصی نظام ثبت شرکت‌ها را بررسی کرده‌اند انگشت‌شمارند. ویژگی مشترک غالب این آثار نیز، تکرار مقررات مربوط به ثبت شرکت‌ها و پرداختن به رویه عملی ادارات ثبتی است، بی آنکه به تحلیل مبانی نظری نظام ثبت شرکت‌های تجاری و تعیین چهارچوب و اصول حقوقی آن به صورتی نظام‌مند بپردازند. نظامی که به‌زعم بسیاری از متخصصان و کارشناسان، در چهارچوب حقوق ایران به سیستمی ناکارآمد و سرشار از تشریفات، که درنهایت بازدهی و کارایی لازم را ندارد، تبدیل شده است؛ به طوری که می‌توان گفت آنچه در این آثار تحت عنوان ثبت شرکت‌ها نمود یافته است، «قانون ثبت شرکت‌ها»ست و نه «حقوق ثبت شرکت‌ها». این در حالی است که نظام حقوقی ایران برای برون‌رفت از شرایط نامطلوب حاکم بر نظام ثبت شرکت‌ها، که اثر مستقیم در توسعه اقتصادی دارد، تشنه ارائه مباحث تحلیلی در چارچوب منطق حقوقی در این حوزه است تا بتواند اشکالات موجود را رفع کند و مسیر درست را بی‌یابد؛ به‌خصوص آنکه حقوق ثبت رشته‌ای فاقد سابقه فقهی و محصول نیازهای نوظهور اجتماعی است. بر همین اساس، کتاب حاضر در پی ایجاد ادبیاتی متقن و جامع در حوزه «نظام ثبت شرکت‌های تجاری» با تمرکز بر هدف غایی نظام مذکور و شناسایی چهارچوب‌های حقوقی لازم برای کارآمدی چنین نظامی است.

این نوشتار با دیدگاهی نظام‌مند و مبتنی بر تحلیل مبانی حقوقی و اقتصادی به مقررات حاکم بر نظام ثبت شرکت‌ها و فرمالیسم حاکم بر این نظام ثبتی پرداخته است. دیدگاهی که بر این مبنا استوار است که نظام ثبت شرکت‌ها، «حق دسترسی به اطلاعات» را به‌منزله غایت اصلی خود مدنظر داشته است و کلیه اجزا و تشریفات خود را در جهت تحقق این هدف سازمان‌دهی می‌کند و با تمرکز بر همین مبنای اساسی نحوه شکل‌گیری و تکامل نظام ثبت شرکت‌های تجاری را تحلیل و اقسام نظام‌های ثبتی در حوزه شرکت‌های تجاری را در دنیا شناسایی و میزان کارآمدی هر کدام را در تحقق حق دسترسی به اطلاعات بررسی می‌کند. امید است این مطالعه از یکسو راهگشای مقنن در اصلاح مقررات حوزه ثبت شرکت‌های تجاری و حرکت به سوی نظامی کارآمد و از سوی دیگر راهنمای

سازمان ثبت اسناد و املاک به‌منزله سیاست‌گذار اصلی نظام ثبت شرکت‌های ایران در حوزه اجرا باشد. همچنین امید است که این نوشتار با ارائه تفسیر نویسی از مقررات حاکم بر این حوزه، بستر لازم را برای تغییر رویه‌ای که سال‌هاست واحدهای ثبت شرکت‌ها پیش گرفته‌اند مهیا و ذهن سیاست‌گذاران حوزه تقنین، مجریان، حقوق‌دانان و دانشجویان حقوق را به بعد دیگری از نظام ثبت شرکت‌ها متوجه کند و فتح بایی برای آغاز تحولات پژوهشی در حوزه حقوق ثبت و به طور خاص نظام ثبت شرکت‌ها شود. این کتاب به‌منزله یکی از منابع اصلی درسی گرایش حقوق ثبت در مقطع کارشناسی ارشد تألیف شده است و به دانشجویان گرایش حقوق خصوصی، حقوق تجاری-اقتصادی بین‌الملل، حقوق تجارت بین‌الملل و حقوق ارتباطات پیشنهاد می‌شود. در پایان بر خود لازم می‌دانم از زحمات جناب آقای دکتر کوروش کاویانی، استاد مسلم حقوق تجارت، که بی هیچ منتهی همواره پاسخگوی مکاتبات و پرسش‌های نویسندگان در جریان نگارش این کتاب بودند کمال تشکر و قدردانی را به‌عمل آورم و از درگاه باری تعالی آمرزش و مغفرت آن استاد فقیه را خواستارم. از تمامی خوانندگان و متخصصان فرهیخته استدعا دارم نظرها و پیشنهادهای خود در خصوص اشکالات ماهوی و شکلی احتمالی را گوشزد کنند تا این اثر در چاپ‌های بعدی اصلاح و تکمیل شود.

زمستان ۱۳۹۹

دکتر نسرین طباطبائی حساری

nasrintaba@ut.ac.ir